

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

14 octombrie 2010*

În cauza C-243/09,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Verwaltungsgericht Halle (Germania), prin decizia din 25 martie 2009, primită de Curte la 3 iulie 2009, în procedura

Günter Fuß

împotriva

Stadt Halle,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul J.N. Cunha Rodrigues, președinte de cameră, domniile A. Arabadjiev, A. Rosas, U. Lõhmus și A. Ó Caoimh (raportor), judecători,

* Limba de procedură: germana.

avocat general: domnul P. Mengozzi,
grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru domnul Fuß, de M. Geißler, Rechtsanwalt;

- pentru Stadt Halle, de domnul Willecke, în calitate de agent;

- pentru guvernul german, de domnii M. Lumma și C. Blaschke, în calitate de agenți;

- pentru guvernul austriac, de doamna C. Pesendorfer, în calitate de agent;

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii V. Kreuzschitz și M. van Beek, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

Hotărâre

- ¹ Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea articolului 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 299, p. 9, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 3).
- ² Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Fuß, pe de o parte, și angajatorul acestuia, Stadt Halle, pe de altă parte, cu privire la mutarea sa obligatorie într-un alt serviciu decât cel în care era încadrat anterior în calitate de pompier.

Cadrul juridic

Reglementarea Uniunii

- 3 Potrivit considerentului (1) al Directivei 2003/88, prin această directivă se realizează, din motive de claritate, codificarea dispozițiilor Directivei 93/104/CE a Consiliului din 23 noiembrie 1993 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 307, p. 18), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2000/34/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 2000 (JO L 195, p. 41, denumită în continuare „Directiva 93/104”). Directivele 93/104 și 2000/34 trebuiau transpuse de statele membre în dreptul lor intern până cel târziu la 23 noiembrie 1996 și, respectiv, la 1 august 2003.
- 4 Potrivit articolului 1 din Directiva 2003/88, intitulat „Obiectul și domeniul de aplicare”:

„(1) Prezenta directivă stabilește cerințe minime de securitate și sănătate pentru organizarea timpului de lucru.

(2) Prezenta directivă se aplică:

- (a) perioadelor minime de repaus zilnic, repaus săptămânal și concediu anual, precum și pauzelor și timpului de lucru maxim săptămânal;

[...]”

- 5 Articolul 6 din aceeași directivă, intitulat „Timpul de lucru maxim săptămânal”, prevede:

„Statele membre iau măsurile necesare pentru ca, în funcție de necesitățile de protecție a sănătății și securității lucrătorilor:

(a) timpul de lucru săptămânal să fie limitat prin acte cu putere de lege și acte administrative sau prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali;

(b) timpul mediu de lucru pentru fiecare perioadă de șapte zile, inclusiv orele suplimentare, să nu depășească 48 de ore.”

- 6 Articolul 15 din directiva menționată, intitulat „Dispoziții mai favorabile”, prevede:

„Prezenta directivă nu aduce atingere dreptului statelor membre de a aplica sau de a adopta și aplica acte cu putere de lege și acte administrative mai favorabile protecției securității și sănătății lucrătorilor sau de a favoriza sau a permite aplicarea unor convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali care sunt mai favorabile protecției securității și sănătății lucrătorilor.”

7 Articolul 17 din Directiva 2003/88, intitulat „Derogări”, prevede:

„(1) Ținând cont de principiile generale de protecție a securității și sănătății lucrătorilor, statele membre pot deroga de la articolele 3-6, 8 și 16 atunci când, pe baza caracteristicilor specifice ale activității exercitate, durata timpului de lucru nu este măsurată și predeterminată sau poate fi determinată de lucrătorii înșiși, [...]

[...]

(3) În conformitate cu alineatul (2) din prezentul articol, se poate deroga de la articolele 3-5, 8 și 16:

[...]

(c) în cazul activităților care implică nevoia de continuitate a serviciilor sau producției, în special:

[...]

(iii) [...] servicii de pompieri sau de protecție civilă.”

- 8 Articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din directiva menționată are următorul cuprins:

„Un stat membru are opțiunea de a nu aplica articolul 6, respectând totodată principiile generale de protecție a sănătății și securității lucrătorilor și cu condiția să ia măsurile necesare pentru a asigura că:

- (a) niciun angajator nu cere unui lucrător să muncească mai mult de 48 de ore într-o perioadă de șapte zile, calculată ca medie pentru perioada de referință prevăzută la articolul 16 litera (b), dacă nu a obținut acordul prealabil al lucrătorului de a efectua o asemenea muncă;
- (b) niciun lucrător nu suferă niciun prejudiciu din partea angajatorului dacă refuză să își dea acordul de a efectua o asemenea muncă;
- (c) angajatorul ține evidențe actualizate ale tuturor lucrătorilor care efectuează o asemenea muncă;
- (d) evidențele sunt puse la dispoziția autorităților competente, care pot, din motive legate de securitatea și sănătatea lucrătorilor, să interzică sau să limiteze posibilitatea de depășire a duratei maxime de muncă săptămânale;

(e) angajatorul furnizează autorităților competente, la cererea acestora, informații cu privire la cazurile în care lucrătorii și-au dat acordul de a munci mai mult de 48 de ore într-o perioadă de șapte zile, calculată ca medie pentru perioada de referință prevăzută la articolul 16 litera (b).”

9 Directiva 2003/88 a intrat în vigoare, conform articolului 28, la 2 august 2004.

Reglementarea națională

10 Articolul 2 alineatul (1) din Regulamentul landului Saxonia Superioară privind timpul de lucru al funcționarilor încadrați în serviciul tehnic de pompieri al orașelor și comunelor (Verordnung über die Arbeitszeit der Beamtinnen und Beamten im feuerwehrtechnischen Dienst der Städte und Gemeinden des Landes Sachsen-Anhalt) din 7 octombrie 1998 (denumit în continuare „ArbZVO-FW 1998”), în vigoare până la 31 decembrie 2007, prevedea următoarele:

„Timpul normal de lucru al funcționarilor angajați în schimburi și a căror activitate săptămânală se desfășoară, în esență, în cadrul serviciului de gardă este în medie de 54 de ore. [...]”

11 Începând de la 1 ianuarie 2008, ArbZVO-FW 1998 a fost înlocuit cu ArbZVO-FW din 5 iulie 2007 (denumit în continuare „ArbZVO-FW 2007”).

¹² Articolul 2 alineatul (1) din ArbZVO-FW 2007 prevede:

„Timpul de lucru săptămânal normal al funcționarilor, inclusiv orele suplimentare, este de 48 de ore în medie anuală.”

¹³ Articolul 4 din același ArbZVO-FW 2007, intitulat „Acorduri individuale”, are următorul cuprins:

„(1) Sub rezerva respectării principiilor generale ale securității și protecției sănătății, timpul de lucru în schimburi poate depăși durata medie normală săptămânală prevăzută la articolul 2 alineatul (1) dacă persoanele vizate își dau acordul în acest sens și angajatorul prezintă dovada acestui acord.

(2) Acordul prevăzut la alineatul (1) poate fi revocat cu condiția respectării unui preaviz de șase luni. Persoanele interesate trebuie să fie informate în scris cu privire la acest aspect.”

¹⁴ Articolul 612 a din Codul civil (Bürgerliches Gesetzbuch) prevede că, în cadrul acordurilor pe care le încheie cu un lucrător sau al măsurilor pe care le adoptă în privința acestuia, angajatorul nu poate dezavantaja lucrătorul pentru motivul că acesta își exercită drepturile în mod legal.

Acțiunea principală și întrebările preliminare

- 15 Domnul Fuß este angajat de Stadt Halle de la 10 mai 1982. Numit funcționar în cursul anului 1998, cu gradul de pompier-șef („Oberbrandmeister”), acesta deține de la 15 decembrie 2005 gradul de căpitan de pompieri („Hauptbrandmeister”).
- 16 Până la 4 ianuarie 2007, domnul Fuß a fost încadrat la serviciul de intervenție „protecția împotriva incendiilor” al pompierilor din Stadt Halle în calitate de comandant de vehicul. Orarul său de serviciu prevedea un timp de lucru, în medie, de 54 de ore pe săptămână.
- 17 Cu ocazia unei reuniuni a personalului organizate la începutul anului 2006, conducerea Stadt Halle i-a anunțat pe membrii serviciului de intervenție că, dacă se va solicita respectarea Directivei 2003/88, vor exista mutări la centrul de comandă a intervențiilor.
- 18 Prin scrisoarea din 13 decembrie 2006, invocând Ordonanța din 14 iulie 2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg (C-52/04, Rec., p. I-7111), domnul Fuß a solicitat ca în viitor timpul său de lucru săptămânal să nu mai depășească limita maximă de 48 de ore în medie, prevăzută la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88. Prin aceeași scrisoare, domnul Fuß a solicitat dreptul la compensarea orelor suplimentare efectuate în mod nelegal în perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2004 și 31 decembrie 2006.
- 19 Printr-o decizie din 18 decembrie 2006, Stadt Halle a pus în aplicare un plan de ocupare a personalului în temeiul căruia un post ocupat prin rotație, devenit vacant la centrul de comandă a intervențiilor pompierilor, trebuia să fie ocupat începând de la 1 aprilie 2007 pentru a se evita orice lipsă calitativă în organigramă.

- 20 La 21 decembrie 2006, domnul Fuß a avut o discuție cu angajatorul său cu privire la proiectul acestuia de a dispune mutarea sa pe postul menționat. În cursul acestei discuții, domnul Fuß a indicat faptul că voia să lucreze în continuare în cadrul serviciului de intervenție.
- 21 Prin decizia din 2 ianuarie 2007, Stadt Halle a dispus mutarea domnului Fuß pentru o durată limitată, și anume de la 5 ianuarie 2007 până la 31 martie 2009, la centrul de comandă, argumentând că o astfel de mutare era necesară din motive de organizare a serviciului (denumită în continuare „decizia de mutare”). Potrivit Stadt Halle, postul în discuție necesita o formare în gradul de căpitan de pompieri, o experiență de mai mulți ani în calitate de comandant de vehicul și o formare ca paramedic. În plus, această mutare urma să permită domnului Fuß, printre altele, să lucreze cu respectarea timpului de lucru maxim săptămânal de 48 de ore.
- 22 De la mutarea sa, domnul Fuß lucrează 40 de ore pe săptămână și nu mai trebuie să efectueze servicii de gardă cu o durată de 24 de ore. Pe de altă parte, ținând seama de numărul mai redus de ore de serviciu solicitante (nopti, duminici și zile libere), acesta primește o primă specială redusă pentru serviciul efectuat la astfel de ore.
- 23 La 4 ianuarie 2007, domnul Fuß a introdus la Stadt Halle o contestație împotriva deciziei de mutare, arătând, în esență, că nu dorea să lucreze potrivit unui alt program de organizare a serviciului.
- 24 Prin decizia din 23 ianuarie 2007, Stadt Halle a respins această plângere pentru motivul că, în esență, decizia de mutare era o măsură cu caracter personal, întemeiată pe puterea de conducere a autorității ierarhice, pe care aceasta putea să o exercite în mod discreționar.

25 La 28 februarie 2007, domnul Fuß a sesizat Verwaltungsgericht Halle cu o acțiune având ca obiect anularea deciziei de mutare și reintegrarea sa pe postul pe care îl ocupa anterior măsurii care i s-a aplicat. Acesta susține în esență că mutarea sa a fost decisă numai pentru motivul că ceruse o reducere a timpului de lucru în conformitate cu dispozițiile Directivei 2003/88. În schimb, Stadt Halle apreciază că decizia menționată nu are nicidecum scopul de a-l sancționa pe domnul Fuß, ci permite îndeplinirea cererii acestuia din urmă de a se respecta săptămâna de lucru de 48 de ore, fără a fi necesar să se adapteze în mod prematur și exclusiv pentru el planul de serviciu, adaptare care ar fi determinat probleme de organizare. Astfel, asigurarea conformității planului de serviciu cu Directiva 2003/88 ar trebui să fie efectuată în mod uniform pentru toți agenții din serviciu.

26 În decizia de trimitere, instanța națională constată conformitatea deciziei de mutare cu dreptul național. Astfel, pe de o parte, domnul Fuß a fost mutat într-un loc de muncă de același grad și aparținând aceleiași categorii de remunerație. Pe de altă parte, mutarea domnului Fuß, presupunând chiar că nu poate fi motivată prin rațiuni de organizare a serviciului, s-ar baza pe un motiv obiectiv, și anume, intenția de a pune capăt unei încălcări a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 față de persoana interesată, fără ca programul de serviciu sau timpul de lucru al celorlalți pompieri să fie modificat ori pus în conformitate cu directiva.

27 Instanța menționată se întreabă totuși dacă decizia de mutare nu este contrară articolului 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88.

28 Instanța de trimitere observă că, într-adevăr, la data faptelor în litigiu, articolul 2 alineatul (1) din ArbZVO-FW 1998 nu era conceput ca o dispoziție derogatorie de la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, în sensul articolului 22 alineatul (1) primul paragraf din aceasta, și că nicio altă dispoziție de drept național nu prevedea posibilitatea unei astfel de derogări cu respectarea tuturor condițiilor prevăzute de această din urmă dispoziție, în special a celei, prevăzută la alineatul menționat litera (b), potrivit căreia niciun lucrător nu trebuie să sufere un prejudiciu din partea angajatorului dacă refuză să își dea acordul pentru a efectua un serviciu care depășește media timpului de lucru maxim săptămânal de 48 de ore. Cu toate acestea, cu excepția cazului în care s-ar admite ca drepturile care decurg din Directiva 2003/88 să fie eludate și ca aceasta să nu își atingă obiectivul, interdicția de a cauza un prejudiciu lucrătorilor ar trebui să se aplice *a fortiori* atunci când angajatorul, în pofida lipsei unei dispoziții exprese de drept național care să îl autorizeze în acest sens, solicită unui lucrător să efectueze o muncă având o durată ce depășește limita maximă prevăzută la articolul 6 litera (b) menționat, iar acest lucrător cere respectarea acestei dispoziții.

29 Potrivit instanței de trimitere, se ridică totuși problema dacă noțiunea „prejudiciu” care figurează la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88 trebuie interpretată în mod subiectiv sau în mod obiectiv. Din punct de vedere subiectiv, ar trebui să se constate un prejudiciu în detrimentul domnului Fuß, din moment ce acesta a resimțit schimbarea locului de muncă ca pe o sancțiune. În schimb, din punct de vedere obiectiv, domnul Fuß nu a suferit niciun prejudiciu, deoarece noul loc de muncă este mai puțin periculos decât cel ocupat anterior și i s-a oferit posibilitatea de a obține calificări profesionale suplimentare. Într-adevăr, domnul Fuß a suferit o pierdere de remunerație din cauza reducerii primei sale speciale pentru serviciul îndeplinit la ore solicitante. Totuși, reducerea menționată este justificată de faptul că acesta asigură mai puține ore de muncă solicitante și este compensată prin dobândirea a mai mult timp liber. Pe de altă parte, caracterul limitat în timp al mutării este lipsit de relevanță, de vreme ce, în conformitate cu ArbZVO-FW 2007, astfel cum este în vigoare de la 1 ianuarie 2008, domnul Fuß ar putea fi menținut pe un post din afara serviciului de intervenții dacă nu acceptă o depășire a limitei săptămânale de 48 de ore.

30 În aceste condiții, Verwaltungsgericht Halle a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Prejudiciul prevăzut la articolul 22 alineatul (1) [primul paragraf] litera (b) din Directiva [2003/88] trebuie apreciat în mod obiectiv sau în mod subiectiv?

- 2) Există un prejudiciu în sensul articolului 22 alineatul (1) [primul paragraf] litera (b) din Directiva [2003/88] atunci când, în urma cererii sale de a se respecta durata maximă de lucru, un funcționar din cadrul unui serviciu de intervenție este mutat fără acordul său într-un alt post care implică în esență lucrul la birou?

- 3) O scădere a remunerației trebuie considerată un prejudiciu în sensul articolului 22 alineatul (1) [primul paragraf] litera (b) din Directiva [2003/88] atunci când mutarea presupune o reducere a orelor de lucru în condiții solicitante (noapți, duminici și zile libere) și, prin urmare, o reducere a primei speciale care corespunde acestor ore de serviciu?

- 4) În cazul unui răspuns afirmativ la a doua întrebare [...] sau la a treia întrebare, un prejudiciu care rezultă dintr-o mutare poate fi compensat prin alte avantaje legate de noul post, precum timpul de lucru mai scurt sau o formare continuă?”

Cu privire la întrebările preliminare

- 31 Prin intermediul întrebărilor sale, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă noțiunea „prejudiciu” care figurează la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88 trebuie interpretată în sensul că se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care permite unui angajator din sectorul public să dispună mutarea obligatorie a unui lucrător angajat în calitate de pompier în cadrul unui serviciu de intervenție pentru motivul că acesta a solicitat ca media timpului de lucru maxim săptămânal, prevăzută la articolul 6 litera (b) din această directivă, să fie respectată în cadrul respectivului serviciu de intervenție.
- 32 În această privință, trebuie să se amintească faptul că rezultă dintr-o jurisprudență constantă că Directiva 2003/88 are ca obiectiv să stabilească cerințe minime destinate ameliorării condițiilor de viață și de muncă ale lucrătorilor printr-o apropiere a reglementărilor naționale referitoare, în special, la timpul de lucru. Această armonizare la nivelul Uniunii Europene în domeniul organizării timpului de lucru urmărește să garanteze o mai bună protecție a securității și a sănătății lucrătorilor, punând la dispoziția acestora perioade minime de repaus – în special zilnic și săptămânal –, precum și pauze adecvate și prevăzând o limită maximă a timpului de lucru săptămânal (a se vedea în special Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, Rec., p. I-8835, punctul 76, Hotărârea din 1 decembrie 2005, Dellas și alții, C-14/04, Rec., p. I-10253, punctele 40 și 41, precum și Hotărârea din 7 septembrie 2006, Comisia/Regatul Unit, C-484/04, Rec., p. I-7471, punctele 35 și 36).
- 33 Astfel, articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 obligă statele membre să ia măsurile necesare pentru ca, în funcție de necesitățile de protecție a sănătății și a securității lucrătorilor, timpul mediu de lucru pentru fiecare perioadă de șapte zile, inclusiv orele suplimentare, să nu depășească 48 de ore. Această limită maximă în ceea ce privește timpul de lucru mediu săptămânal constituie o normă de drept social al Uniunii de o

importanță deosebită, de care trebuie să beneficieze fiecare lucrător ca cerință minimă destinată să asigure protecția securității și a sănătății sale (a se vedea Hotărârile citate anterior Pfeiffer și alții, punctul 100, Dellas și alții, punctul 49, precum și Comisia/Regatul Unit, punctul 38).

34 În sistemul pus în aplicare de Directiva 2003/88, deși articolul 15 din aceasta permite în mod general aplicarea și introducerea unor dispoziții naționale mai favorabile protecției securității și a sănătății lucrătorilor, numai anumite dispoziții ale sale, enumerate limitativ, pot face obiectul derogărilor prevăzute de statele membre sau de partenerii sociali. Punerea în aplicare a unor astfel de derogări este supusă, în plus, unor condiții stricte, de natură să asigure protecția eficace a securității și a sănătății lucrătorilor (a se vedea Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctele 77 și 96).

35 Astfel, articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2003/88, care face obiectul întrebărilor preliminare, oferă statelor membre posibilitatea de a nu aplica articolul 6 din aceasta în măsura în care statele respective respectă principiile generale ale protecției securității și a sănătății lucrătorilor și îndeplinesc un anumit număr de condiții cumulative prevăzute de această dispoziție, în special aceea, prevăzută la paragraful menționat litera (b), potrivit căreia trebuie luate măsuri pentru a asigura că niciun lucrător nu suferă vreun prejudiciu din partea angajatorului dacă refuză să își dea acordul pentru a efectua o muncă a cărei durată medie săptămânală depășește limita maximă prevăzută la articolul 6 litera (b) din aceeași directivă.

36 În speță, este totuși necontestat faptul că nici Republica Federală Germania, astfel cum Curtea a constatat deja la punctul 85 din Hotărârea din 9 septembrie 2003, Jaeger (C-151/02, Rec., p. I-8389), și la punctul 98 din Hotărârea Pfeiffer și alții, citată

anterior, nici landul Saxonia Superioară, ceea ce a fost stabilit în decizia de trimitere de către instanța sesizată cu acțiunea principală și confirmat în cadrul prezentei proceduri atât de guvernul german, cât și de Stadt Halle în observațiile lor scrise, nu utilizaseră, la data situației de fapt din acțiunea principală, această posibilitate de derogare, dispozițiile de drept intern în vigoare la această dată neprevăzând nicio măsură conformă cu articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2003/88 sau care să urmărească transpunerea acestei dispoziții. Solicitați prin intermediul unei întrebări scrise adresate de Curte să dea un răspuns cu privire la acest aspect, Stadt Halle a reiterat această constatare, în timp ce domnul Fuß și guvernul austriac au luat de asemenea poziție în acest sens.

37 În această privință, instanța de trimitere arată cel mult că această posibilitate de derogare prevăzută la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88 a fost utilizată mai târziu de landul Saxonia Superioară în cadrul reglementării adoptate ulterior pentru a transpune directiva menționată în mod specific în raport cu pompierii angajați de orașele și comunele din acest land. Această reglementare nu a intrat însă în vigoare decât la 1 ianuarie 2008, și anume, la o dată ulterioară datei deciziei de mutare.

38 De aici rezultă că, în lipsa măsurilor de drept intern care să pună în aplicare posibilitatea de derogare pusă la dispoziția statelor membre la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2003/88, această dispoziție este lipsită de orice relevanță pentru soluționarea acțiunii principale și că, prin urmare, trebuie să se ia în considerare numai articolul 6 litera (b) din această directivă, în măsura în care prevede principiul respectării de către statele membre a timpului mediu de lucru de maxim 48 de ore pentru fiecare perioadă de șapte zile.

39 În această privință, trebuie amintit că, în cadrul procedurii de cooperare între instanțele naționale și Curte instituite prin articolul 267 TFUE, este de competența

acesteia din urmă să ofere instanței naționale un răspuns util, care să îi permită să soluționeze litigiul cu care este sesizată. Din această perspectivă, Curtea trebuie, dacă este cazul, să reformuleze întrebările care îi sunt adresate. Astfel, misiunea Curții este de a interpreta toate dispozițiile de drept al Uniunii care sunt necesare instanțelor naționale pentru a statua în cauzele cu care sunt sesizate, chiar dacă respectivele dispoziții nu sunt expres indicate în întrebările adresate de aceste instanțe (a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 8 martie 2007, Campina, C-45/06, Rep., p. I-2089, punctele 30 și 31, Hotărârea din 26 iunie 2008, Wiedemann și Funk, C-329/06 și C-343/06, Rep., p. I-4635, punctul 45, precum și Hotărârea din 2 septembrie 2010, Kirin Amgen, C-66/09, Rep., p. I-7943, punctul 27).

40 În consecință, chiar dacă pe plan formal instanța de trimitere și-a limitat întrebările numai la interpretarea articolului 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88, o astfel de împrejurare nu împiedică Curtea să îi furnizeze toate elementele de interpretare a dreptului Uniunii care pot fi utile pentru judecarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă respectiva instanță s-a referit sau nu s-a referit la aceste elemente în enunțul întrebărilor sale. În această privință, revine Curții sarcina de a extrage din ansamblul elementelor furnizate de instanța națională, și mai ales din motivarea deciziei de trimitere, elementele de drept comunitar care necesită o interpretare, având în vedere obiectul litigiului (a se vedea Hotărârea din 12 ianuarie 2010, Wolf, C-229/08, Rep., p. I-1, punctul 32 și jurisprudența citată).

41 În speță, din decizia de trimitere reiese că instanța sesizată cu acțiunea principală consideră că, de vreme ce condiția referitoare la lipsa prejudiciului cauzat lucrătorului, prevăzută la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf litera (b) din Directiva 2003/88, se aplică atunci când, în prezența măsurilor de drept intern care pun în aplicare această dispoziție, un angajator nu a obținut acordul lucrătorului pentru a deroga de la articolul 6 litera (b) din aceeași directivă, această condiție trebuie să se aplice *a fortiori* atunci când, precum în împrejurările speței, un angajator impune o astfel de derogare în pofida lipsei dispozițiilor de drept intern care să îl autorizeze în

acest sens, iar lucrătorul respectiv se opune acestei măsuri, solicitând respectarea articolului 6 litera (b) menționat.

42 Instanța de trimitere sugerează astfel că, dacă lucrătorul avut în vedere nu suferă niciun prejudiciu din cauza faptului că nu și-a dat acordul la depășirea plafonului de 48 de ore prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 pentru media timpului de lucru maxim săptămânal, nu ar fi contrar directivei în cauză ca angajatorul acestuia să poată decide, în temeiul dreptului intern, să dispună, împotriva voinței sale, mutarea într-un alt serviciu care respectă, în opinia sa, plafonul prevăzut de această dispoziție, în măsura în care o astfel de mutare pune capăt încălcării dispoziției în raport cu lucrătorul respectiv.

43 În aceste condiții, pentru a da un răspuns util instanței de trimitere, trebuie să se reformuleze întrebările adresate în sensul că prin acestea instanța respectivă solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care permite unui angajator din sectorul public să dispună mutarea obligatorie într-un alt serviciu un lucrător angajat în calitate de pompier în cadrul unui serviciu de intervenție pentru motivul că acesta a solicitat respectarea în cadrul acestui din urmă serviciu a mediei timpului de lucru maxim săptămânal prevăzute de dispoziția menționată, în cazul în care acest lucrător nu suferă niciun prejudiciu din cauza unei astfel de mutări.

44 În această privință, trebuie amintit că, astfel cum rezultă din cuprinsul punctului 61 din Ordonanța Personalrat der Feuerwehr Hamburg, citată anterior, activitățile desfășurate de forțele de intervenție ale unui serviciu public de pompieri – în afara unor împrejurări excepționale de o astfel de gravitate și de amploare încât obiectivul de asigurare a bunei funcționări a serviciilor indispensabile protecției intereselor publice trebuie să prevaleze în mod provizoriu asupra celui constând în garantarea securității și a sănătății lucrătorilor din echipele de intervenție și de salvare, împrejurări care nu se regăsesc în acțiunea principală – intră în domeniul de aplicare al Directivei 2003/88, astfel încât, în principiu, articolul 6 litera (b) din aceasta se opune

depășirii plafonului de 48 de ore prevăzut pentru timpul de lucru maxim săptămânal, inclusiv serviciile de gardă.

45 Or, în speță, este necontestat faptul că reglementarea landului Saxonia Superioară aplicabilă la momentul situației de fapt din acțiunea principală impunea pompierilor care, precum domnul Fuß, erau angajați în cadrul unui serviciu de intervenție din orașele și comunele acestui land un timp de lucru care depășește plafonul maxim de lucru săptămânal prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88.

46 În aceste condiții, pentru a răspunde la întrebările instanței de trimitere, trebuie, pe de o parte, să se examineze dacă, astfel cum sugerează aceasta, constatarea existenței unei încălcări a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 este supusă condiției ca lucrătorul respectiv să fi suferit un prejudiciu și, pe de altă parte, să se stabilească acele consecințe care decurg pentru instanțele naționale dintr-o eventuală încălcare a acestei dispoziții.

47 În ceea ce privește, în primul rând, problema relevanței existenței unui prejudiciu suferit de lucrătorul respectiv în vederea constatării unei încălcări a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88, este necesar să se amintească faptul că, astfel cum rezultă deja din cuprinsul punctului 33 din prezenta hotărâre, această dispoziție constituie o normă de drept social al Uniunii de o importanță deosebită, care impune statelor membre obligația de a prevedea un plafon de 48 de ore pentru timpul de lucru mediu săptămânal, limita maximă incluzând orele suplimentare, astfel cum se precizează în mod expres în dispoziția menționată, și de la care, în lipsa punerii în aplicare în dreptul intern a articolului 22 alineatul (1) primul paragraf din această directivă, nu se poate deroga în ceea ce privește anumite activități, precum cea de pompier, în discuție în acțiunea principală.

- 48 Astfel, după cum s-a menționat deja la punctul 34 din prezenta hotărâre, numai anumite dispoziții expres prevăzute ale Directivei 2003/88 pot face obiectul derogărilor efectuate de statele membre sau de partenerii sociali.
- 49 Or, pe de o parte, articolul 6 din Directiva 2003/88 nu este menționat decât la articolul 17 alineatul (1) din aceasta, deși este necontestat faptul că această din urmă dispoziție privește activități care nu prezintă nicio legătură cu cele desfășurate de pompieri. În schimb, alineatul (3) litera (c) punctul (iii) al respectivului articol 17 se referă la „activități care implică nevoia de continuitate a serviciilor”, printre care figurează „servicii de pompieri”, dar această dispoziție nu prevede o posibilitate de derogare de la articolul 6 din directiva menționată, ci de la alte dispoziții ale acesteia (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 97).
- 50 Pe de altă parte, astfel cum reiese deja din cuprinsul punctelor 35 și 36 din prezenta hotărâre, este necontestat faptul că nici Republica Federală Germania, nici landul Saxonia Superioară nu au utilizat posibilitatea de derogare prevăzută la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2003/88, care pune la dispoziția statelor membre posibilitatea de a nu aplica articolul 6 din aceasta, în măsura în care sunt îndeplinite anumite condiții cumulative (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 98).
- 51 În aceste condiții, pentru a se garanta deplina efectivitate a Directivei 2003/88, este necesar ca statele membre să împiedice orice depășire a timpului de lucru maxim săptămânal, astfel cum este stabilit la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 (Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 118).

- 52 Astfel cum a hotărât deja Curtea, statele membre nu pot stabili, aşadar, în mod unilateral domeniul de aplicare al dispoziţiei respective, supunând indiferent căror condiţii sau restricţii aplicarea dreptului lucrătorilor la un timp de lucru mediu săptămânal care să nu depăşească 48 de ore (Hotărârea Pfeiffer şi alţii, citată anterior, punctul 99).
- 53 Prin urmare, depăşirea mediei timpului de lucru maxim săptămânal stabilite la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 constituie, ca atare, o încălcare a acestei dispoziţii, fără a fi nevoie să se demonstreze, în plus, existenţa unui prejudiciu specific. În lipsa unei măsuri de drept intern care să pună în aplicare posibilitatea de derogare prevăzută la articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din aceeaşi directivă, noţiunea „prejudiciu” care figurează în această dispoziţie este lipsită, aşadar, de orice relevanţă pentru interpretarea şi pentru aplicarea respectivului articol 6 litera (b).
- 54 În realitate, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 32 din prezenta hotărâre, întrucât Directiva 2003/88 urmăreşte obiectivul de garantare a securităţii şi a sănătăţii lucrătorilor prin luarea unui repaus suficient, legiuitorul Uniunii a considerat că depăşirea mediei timpului de lucru maxim săptămânal, prevăzută la respectivul articol 6 litera (b), prin lipsirea lucrătorului de un astfel de repaus cauzează acestuia un prejudiciu numai prin acest fapt, deoarece astfel se aduce atingere securităţii şi sănătăţii sale.
- 55 Rezultă că o reglementare naţională, precum cea din acţiunea principală, care prevede, în ceea ce priveşte un lucrător angajat în calitate de pompier în cadrul unui serviciu de intervenţie, o durată a muncii care depăşeşte plafonul maxim prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 constituie o încălcare a acestei dispoziţii, fără a fi necesar să se dovedească, în plus, existenţa unui prejudiciu specific suferit de acest lucrător.

- 56 În ceea ce privește, în al doilea rând, consecințele care decurg pentru instanțele naționale dintr-o astfel de încălcare a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88, trebuie amintit că rezultă dintr-o jurisprudență constantă a Curții că, în toate situațiile în care dispozițiile unei directive apar, din punctul de vedere al conținutului, necondiționate și suficient de precise, particularii sunt îndreptățiți să le invoce împotriva statului, inclusiv în calitatea sa de angajator, în special atunci când acesta s-a abținut de la transpunerea în termen a acestei directive în dreptul național sau atunci când a transpus directiva în mod incorect (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 februarie 1986, Marshall, 152/84, Rec., p. 723, punctele 46 și 49, precum și Hotărârea din 23 aprilie 2009, Angelidaki și alții, C-378/07-C-380/07, Rep., p. I-3071, punctele 193 și 194).
- 57 Or, articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 îndeplinește aceste criterii, dat fiind că pune în sarcina statelor membre, în termeni neechivoci, o obligație de rezultat precisă și care nu este supusă niciunei condiții cu privire la aplicarea normei pe care o enunță, constând în prevederea unui plafon de 48 de ore, inclusiv orele suplimentare, în ceea ce privește timpul de lucru mediu săptămânal (a se vedea în acest sens Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 104).
- 58 În această privință, chiar dacă prin articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2003/88 se permite statelor membre să deroge de la dispozițiile articolului 6 din directivă, această împrejurare nu afectează caracterul precis și necondiționat al literei (b) a acestui din urmă articol. Astfel, posibilitatea statelor membre de a nu aplica acest articol 6 este supusă respectării tuturor condițiilor prevăzute la respectivul articol 22 alineatul (1) primul paragraf, astfel încât se poate stabili protecția minimă care trebuie, în orice caz, să fie pusă în aplicare (a se vedea în acest sens Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 105).
- 59 Prin urmare, articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 îndeplinește toate condițiile cerute pentru a produce un efect direct (a se vedea în acest sens Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 106).

- 60 În consecință, de vreme ce, la data faptelor din acțiunea principală, termenul de transpunere a Directivei 93/104 era expirat, iar landul Saxonia Superioară nu efectuase la acea dată o astfel de transpunere în dreptul intern în ceea ce privește pompierii angajați în cadrul unui serviciu de intervenție, un lucrător, precum domnul Fuß, angajat de Stadt Halle într-un astfel de serviciu are dreptul să se prevaleze în mod direct de dispozițiile articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 împotriva acestui angajator public pentru a obține respectarea dreptului la un timp de lucru mediu săptămânal care să nu depășească 48 de ore, drept garantat prin această dispoziție.
- 61 În această privință, trebuie precizat că, de vreme ce această dispoziție are un efect direct, este obligatorie pentru toate autoritățile statelor membre, și anume, nu numai pentru instanțele naționale, ci și pentru toate organele administrative, inclusiv autoritățile descentralizate, precum landurile, orașele sau comunele, iar aceste autorități sunt ținute să pună în aplicare dispoziția respectivă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 iunie 1989, Costanzo, 103/88, Rec., p. 1839, punctele 30-33).
- 62 În acțiunea principală, Stadt Halle consideră că mutarea obligatorie a domnului Fuß, după ce acesta ceruse angajatorului respectarea timpului de lucru maxim săptămânal prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, într-un alt serviciu, în care acest plafon este respectat, este de natură să asigure deplina aplicare a acestei directive în raport cu domnul Fuß, deoarece această mutare pune capăt încălcării dreptului Uniunii săvârșite față de acesta.
- 63 În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, instanțele naționale și organele administrației au obligația să aplice integral dreptul Uniunii și să protejeze drepturile conferite de acesta particularilor, înlăturând, dacă este nevoie, aplicarea oricărei dispoziții de drept intern contrare (a se vedea în acest sens Hotărârea Costanzo, citată anterior, punctul 33, și Hotărârea din 11 ianuarie 2007, ITC, C-208/05, Rep., p. I-181, punctele 68 și 69, precum și jurisprudența citată).

64 În speță, este necesar ca efectul util al drepturilor conferite în mod direct lucrătorilor prin articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 să fie asigurat integral în ordinea juridică internă (a se vedea Hotărârea Dellas și alții, citată anterior, punctul 53).

65 Or, trebuie să se constate că o mutare obligatorie, precum cea în discuție în acțiunea principală, are ca efect golirea de conținut a dreptului, conferit prin articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 și recunoscut de Curte în Ordonanța Personalrat der Feuerwehr Hamburg, citată anterior, unui pompier angajat într-un serviciu de intervenție, precum domnul Fuß, de a fi supus unui timp de lucru maxim săptămânal de 48 de ore în acest loc de muncă și, prin urmare, o astfel de măsură anihilează efectul util al acestei dispoziții în raport cu lucrătorul respectiv. În consecință, este evident că măsura respectivă nu asigură nici aplicarea integrală a respectivului articol 6 litera (b) din Directiva 2003/88, nici protecția drepturilor pe care această dispoziție le conferă lucrătorilor din statul membru avut în vedere.

66 În plus, astfel cum a arătat în mod corect Comisia, dreptul fundamental la o protecție jurisdicțională efectivă, garantat prin articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care, potrivit articolului 6 alineatul (1) primul paragraf TUE, are „aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor”, ar fi afectat în mod esențial dacă un angajator, ca reacție la o contestație sau la o acțiune în justiție introdusă de un lucrător în vederea asigurării respectării dispozițiilor unei directive care urmărește să protejeze securitatea și sănătatea sa, ar avea dreptul să ia o măsură precum cea în discuție în acțiunea principală. Astfel, teama de o asemenea măsură de retorsiune împotriva căreia nu ar exista nicio acțiune jurisdicțională ar risca să descurajeze lucrătorii care se consideră lezați printr-o măsură luată de angajatorul lor să își valorifice drepturile pe cale jurisdicțională și, prin urmare, ar fi de natură să compromită grav realizarea obiectivului urmărit de directivă (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 22 septembrie 1998, Coote, C-185/97, Rec., p. I-5199, punctele 24 și 27).

67 În consecință, trebuie să se răspundă la întrebările adresate că articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări

naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care permite unui angajator din sectorul public să dispună mutarea obligatorie într-un alt serviciu un lucrător angajat în calitate de pompier în cadrul unui serviciu de intervenție pentru motivul că acesta a solicitat ca media timpului de lucru maxim săptămânal prevăzută de dispoziția menționată să fie respectată în cadrul acestui din urmă serviciu. Împrejurarea că un astfel de lucrător nu suferă din cauza acestei mutări niciun prejudiciu specific, în afara celui care rezultă din încălcarea respectivului articol 6 litera (b), este, în această privință, lipsită de relevanță.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 68 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

Articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care permite unui angajator din sectorul public să dispună mutarea obligatorie într-un alt serviciu un lucrător angajat în calitate de pompier în cadrul unui serviciu de intervenție, pentru motivul că acesta a solicitat ca media timpului de lucru maxim săptămânal prevăzută de dispoziția menționată să fie respectată în cadrul acestui din urmă serviciu. Împrejurarea că un astfel de lucrător nu suferă din cauza acestei mutări niciun

prejudiciu specific, în afara celui care rezultă din încălcarea respectivului articol 6 litera (b), este, în această privință, lipsită de relevanță.

Semnături